

Семтюк Софія Дмитрівна,
здобувач кафедри кримінального процесу
Національної академії внутрішніх справ

АПОЛОГЕТИЧНИЙ ПОГЛЯД НА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДРОЗДІЛІВ КРИМІНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ ЩОДО НЕПОВНОЛІТНІХ ПОТЕРПІЛИХ

Без перебільшення можна стверджувати, що в умовах воєнного стану надважливим є встановлення тих орієнтирів, що могли б полегшити участь потерпілих дітей в державі, визначивши пріоритетом їх права. Діяльність представників підрозділів кримінальної поліції не може бути виключенням.

Водночас авторитет моральних цінностей, на наше переконання, «а також перетворення (інтеріоризація) моральних вимог в моральний обов'язок є доволі складним процесом, що вимагає підсиленої уваги» [1, с. 113].

Як зазначає О. Мельник, необхідно «запропонувати розглядати у кримінальному процесі додатковою ознакою моральних вимог – дитиноцетрованість як орієнтованість на кращі інтереси дитини відповідно до тих зобов'язань, що взяла на себе Україна у зв'язку з ратифікацією Конвенції про права дитини» [1, с. 113]. У цьому випадку проблема морального вибору може мати очевидний характер, а мета розкриття кримінального правопорушення не повинна стояти вище інтересів та нівелювати психологічний стан дитини. Про опитування та допит потерпілих дітей докладно описано в роботі М. Попович та О. Мельник [2].

Разом з тим, в своїй статті М. Попович визнає, що «...особливої гостроти набуває розслідування за участю неповнолітнього потерпілого чи свідка. Цей надто тонкий момент, що свідчив би про провокацію з боку потерпілої дитини кримінальної поведінки іншої особи вартій окремого аналізу, зокрема, на досудовому розслідуванні слідчий (дізнавач) може надати доручення оперативним співробітникам з метою встановлення таких причин та умов скоєння кримінального правопорушення. Так, оперативний співробітник повинен з'ясувати і ті обставини, що сприяли правопорушенню з боку потерпілого неповнолітнього, особливо якщо він в віці так званого самоствердження, тобто після 12 років. Встановлення вказаних обставин впливає на хід та результати розслідування в цілому. Така взаємодія уповноважених суб'єктів (їх підрозділів між собою) є вирішальною» [3, с. 250].

Стародавні греки були абсолютно праві, коли стверджували, що *aequat causa effectum* (лат. – скопійовано або наслідок є рівнозначним причині). Відповідно встановлення причин скоєння кримінального правопорушення щодо потерпілої дитини неможливо недооцінювати, оскільки в цілому це може впливати на припинення подібних правопорушень в майбутньому не лише до даної потерпілої дитини, а й щодо інших дітей. Встановлення причин та умов скоєння кримінального правопорушення щодо дитини необхідно пізніше доводити керівникам навчальних закладів під час їх загальних зборів, а також офіцерам безпеки, шкільним офіцерам та іншим особам, які працюють в закладах освіти та є дотичними до спілкування з дітьми. Працівникам підрозділів кримінальної поліції бажано було б приєднатися до розв'язання проблеми злочинності проти дітей саме в формі інформування їх та керівництва закладів освіти, батьків на постійній основі. Безумовно, це далеко виходить за межі кримінального процесу, але водночас дозволить підвищити обізнаність дітей та завадить/мінімізує повторні прояви злочинної поведінки. На сьогоднішній день така вимога є директивною моралі, а не закону, саме тому працівники, які проходять навчання в НАВС, в межах профорієнтаційної роботи повсякчас наголошують на цих проблемних моментах під час відвідування навчальних закладів.

Як зазначає О. Марушкіна, посилаючись на точки зору інших вчених, сьогодні важливим, хоча і дуже важким у роботі є завдання звести всі ці знання про дитину воедино, співвіднести їх з віком дитини і з її індивідуальними особливостями й індивідуальним темпом розвитку. Безумовно, це вимагає великих інтелектуальних витрат і професійної майстерності. Автор акцентує увагу, що актуальним є попередження про те, що цілісне вивчення особистості дитини в її взаємодії з навколишнім середовищем повинно лягти в основу всіх досліджень [4, с. 32].

Але, досліджуючи зміст ст. ст. 91 та 485 щодо обставин, що підлягають встановленню у кримінальному провадженні щодо неповнолітніх, визнаємо, що законодавець не передбачає детальний аналіз особи потерпілого (а лише підозрюваного), тому що розглядає для з'ясування саме таке: 1) повні і всебічні відомості про особу неповнолітнього: його вік (число, місяць, рік народження), стан здоров'я та рівень розвитку, інші соціально-психологічні риси особи, які необхідно враховувати при індивідуалізації відповідальності чи обранні заходу виховного характеру. За наявності даних про розумову відсталість неповнолітнього, не пов'язану з психічною хворобою, повинно бути також з'ясовано, чи міг він повністю усвідомлювати значення своїх дій і в якій мірі міг керувати ними; 2) ставлення

неповнолітнього до вчиненого ним діяння; 3) умови життя та виховання неповнолітнього; 4) наявність дорослих підбурювачів та інших співучасників кримінального правопорушення [5].

На наш погляд, представниками підрозділів кримінальної поліції для з'ясування більш повної картини кримінального правопорушення вкрай необхідно встановлювати для слідчого (дознавача) не лише ті обставини, що згадуються в статтях, що перераховані вище, а й ті, що можуть свідчити про особу потерпілої дитини. Тим більше, що до початку допиту уповноважена особа повинна дізнатися якомога більше про потерпілу дитину, щоб не витратити дорогоцінний час на встановлення контакту та адаптацію дитини. Враховуючи, що час для допиту дитини чітко обмежений, а також ту обставину, що під час даної процесуальної дії присутніми є багата кількість осіб (законний представник, педагог або психолог, за необхідності – лікар), то орієнтуюча інформація про самого потерпілого ще до його допиту може слугувати добрим підґрунтям для процесуальної економії сил та засобів особи, яка веде допит.

Апологетичний погляд в цій частині взаємодії слідчого (дознавача) з оперативними працівниками в майбутньому повинен виходити за межі особи підозрюваного, повинен розповсюджуватися і на особу потерпілої дитини.

Список використаних джерел

1. Мельник О.В. Розслідування кримінальних проваджень за участю неповнолітніх потерпілих: нарис про мораль обов'язку та мораль переконання. Право і суспільство. 2024. № 1. С. 235–242.
2. Допит малолітнього або неповнолітнього потерпілого: монографія / Попович М.В. Мельник О.В. Одеса : Видавництво «Юридика», 2024. 184 с.
3. Попович М.В. Взаємодія слідчого (дознавача) з оперативним співробітником у кримінальних провадженнях за участю неповнолітнього потерпілого. Право і суспільство. 2022. № 6. С. 247–252.
4. Марінушкіна О.Є. Порадник практичного психолога / О.Є. Марінушкіна, Ю. О. Замазій. Х.: Вид. група «Основа», 2007. 240 с.
5. Кримінальний процесуальний кодекс України. Офіційний текст. Київ: Юрінком Інтер, 2024. 514 с.